

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

М. С. Ковальська

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 «Історія та археологія»
факультету історії та філософії

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 378.016:94
К56

Рекомендовано вченою радою
факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 8 від 13 травня 2021 року.

Автор:

М.С. Ковальська, кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Відповідальний редактор:

І. С. Гребцова, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Рецензенти:

Л. В.-В. Вейландє, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

О. О. Синявська, кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Ковальська М. С.

К56 Методика викладання історії в середній школі : метод. вказівки для студентів спец. 032 «Історія та археологія» ф-ту історії та філософії / М. С. Ковальська ; відп. ред. І. С. Гребцова. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. – 44 с.

Методичні рекомендації спрямовані на вдосконалення ефективності підготовки студентів-істориків до практичних занять з навчальної дисципліни «Методика викладання історії в середній школі». Видання містить огляд сутності предмету, що вивчається, розгорнуті рекомендації щодо особливостей оволодіння навчальним матеріалом до кожного практичного заняття, список рекомендованих джерел та літератури.

Рекомендації адресовані студентам факультету історії та філософії.

УДК 378.016:94

© Ковальська М. С., 2021
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Зміст навчальної дисципліни	
<i>Змістовий модуль 1. Проблеми реформування системи освіти в Україні та визначення предмету методики викладання історії</i>	7
<i>Змістовий модуль 2. Урок історії в загальноосвітній школі</i>	8
<i>Змістовий модуль 3. Проблеми організаційно-технологічного компоненту в сучасній дидактиці навчання історії</i>	9
Тематика практичних занять	10
Контрольні питання до іспиту	30
Список літератури	32

ВСТУП

Українська школа на сьогодні знаходиться у стані другої фази глобального реформування системи загальної середньої освіти. Зміна курсу та новації в освітніх традиціях незалежної України спрямовані на закріплення її історичних, політичних, культурних зв'язків із державами західного світу.

Нова концепція школи розрахована на вчителя, який здатний бути інноватором, фасілітатором знань, модератором навчального процесу. Особливі очікування в цьому відношенні є до вчителів суспільно-гуманітарного циклу, які мають виховувати дітей нового покоління.

Навчання історії допомагає стати не тільки по-справжньому мудрою, інтелігентною та вихованою людиною, але й відкриває дорогу в світ безперервного самовдосконалення через плекання справедливості, порядності, чесності, толерантності. Історія людства вчить мислити інноваційно, креативно, дивитися під різними кутами зору, співчувати іншим людям та в будь-яких життєвих ситуаціях знаходити можливості допомагати їм.

Масштабні зміни йдуть в українську школу, громадсько-політичний діалог щодо освітництва триває, тому вкрай актуальним є перегляд змісту кадрового тренування, орієнтир на підготовку умотивованого вчителя-історика, впевненого в якості своїх знань та умінь, відкритого для інновацій та креативу.

Курс «Методика викладання історії в середній школі» викладається на III курсі денного відділення та V курсі заочного відділення факультету історії та філософії для студентів спеціальності 032 історія та археологія. Методика викладання історії входить в перелік базових нормативних дисциплін навчального плану.

Мета вивчення курсу полягає у тому, щоб ознайомити студентів із загальними формами і методами викладання історії у загальноосвітніх навчальних закладах, відповідно до стандартів загальної середньої освіти та ключових реформ Міністерства освіти і науки зі створення Нової української школи, підготувати студентів

до управління навчальним процесом за кваліфікацією викладач (вчитель) історії.

Завдання:

ознайомити студентів з основними теоретичними і практичними питаннями методики викладання історії в середній школі; розвинути їх розуміння щодо мети шкільної історичної освіти, формування змісту курсів історії, навчити їх вільному володінню методами, прийомами та використанню сучасних педагогічних технологій за будь-якого формату навчального процесу.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних *компетентностей*:

I) загальних:

а) вправність мислення

Готовність до пізнання нового і неперервного навчання, до опанування нових знань та стратегій/способів мислення.

Здатність раціонально організовувати власну діяльність та ефективно використовувати час.

б) розвиненість рефлексії

Схильність до самоперевірки отриманих результатів, турбота про якісне виконання професійних завдань.

в) інтелектуальна комунікація

Навички публічного мовлення, здатність ясно та виразно висловлюватися в процесі комунікації.

Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

г) особиста ціннісно-вольова налаштованість

Здатність життєво й фахово реалізовувати себе на основі ціннісно-світоглядних надбань людства (зокрема сприйняття людини не як засобу, а як цілі й цінності), що нерозривно поєднана з навичками критичного мислення, опануванням і обстоюванням громадянських чеснот і прав, соціальною відповідальністю, а також патріотичним піклуванням про продуктивний розвиток держави і суспільства.

Здатність розуміти світоглядні, правові, соціальні, економічні, культурно-історичні, духовно-моральні питання, що виходять за межі

фахової спеціалізації, завдяки чому відповідально й ефективно діяти в різних суспільних контекстах, сприяючи позитивному розв'язанню нагальних проблем.

II) спеціальних (фахових, предметних) компетентностей:

Знати і володіти на фаховому рівні методами викладання історії та суміжних дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах різних типів.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

взаємозв'язок методики викладання історії та психології, педагогіки; знати основні історичні відомості про методику викладання історії як науки;

вивчити базові поняття, принципи та підходи методики викладання історії, сучасні педагогічні технології;

ознайомитись із основними нормативними документами, які регулюють професійну діяльність вчителя історії;

засвоїти особливості використання методів та прийомів роботи вчителя історії, педагогічної техніки та спілкування;

оволодіти майстерністю формування системи історичних знань школярів;

вміти:

використовувати знання про особливості побудови шкільного курсу історії;

аналізувати педагогічні ситуації, проводити самоаналіз власної педагогічної діяльності;

розрізняти сучасні організаційні форми та засоби навчання, що застосовуються в навчально-виховному процесі;

набути основних практичних навичок роботи з інтерактивними методами викладання історії;

володіти базовими стратегіями професійного розвитку педагога;

вільно почуватись в оновленому освітньому просторі сучасної української школи.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Проблеми реформування системи освіти в Україні та визначення предмету методики викладання історії

Тема 1. Вступ. Методика викладання історії в середній школі як навчальної дисципліни

Основні етапи, внутрішні і зовнішні фактори становлення і розвитку національної системи освіти в Україні. Особливості сучасного соціально-економічного, суспільно-політичного і культурного розвитку України в контексті сучасних цивілізацій.

Предмет, завдання та функції методики викладання історії в середній школі. Міждисциплінарний аспект методики викладання історії. Особливості зв'язку методики з іншими науками. Взаємозв'язок мети і моделей організації навчання історії в школі.

Розробка методологічної проблематики історичної освіти в історіографії. Проблеми визначення мети та завдань вивчення історії в школі в сучасній методичній літературі.

Тема 2. Законодавчі основи викладання історії в українській школі

Викладання історії в Новій українській школі: загальна характеристика законодавчих, нормативних документів, національних програм та концепцій в Україні. Закон України «Про освіту». Його особливості. Концепція шкільної історичної освіти. Концепція середньої загальноосвітньої школи в Україні. Державні національні освітні програми. Законодавче регулювання діяльності вчителя історії на сучасному етапі. Тенденції та сучасні виклики, що постають перед вчителем.

Змістовий модуль 2. Урок історії в загальноосвітній школі

Тема 3. Організація та побудова уроку історії

Загальна характеристика правил проведення уроку історії. Тематичне та поурочне планування в роботі вчителя історії.

Основні підходи, методи та прийоми викладання історії. Специфіка змістовного наповнення історії в середній школі, відмінності від вивчення історії у закладах вищої освіти.

Формування цілісної системи знань, умінь та навичок учнів на уроках історії. Мета історичної освіти в НУШ. Оптимізація процесу формування системи історичних знань школярів. Відбір учбового історичного матеріалу.

Організація роботи з підручником на уроках історії. Структура підручника, його раціональний та допоміжний характер та можливості використання. Навчання учнів роботі з конспектами.

Сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень учнів. Різні форми діагностики рівня успішності оволодіння запланованим об'ємом історичної інформації. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з історії. Завдання та методичні принципи оцінювання навчальних досягнень учнів з історії.

Тема 4. Методи та засоби пояснення основних категорій історії школярам

Історизм як світогляд та як розуміння біографії людства.

Особливості навчання роботі із часом та пояснення його основних властивостей дітям шкільного віку.

Спектр можливостей дидактичних ігор на уроках історії для формування знань про періодизацію історії людства. Мнемотехніка вивчення дат історичних подій.

Методика викладання на уроках історії теоретичних питань щодо історичних подій, результатів та наслідків.

Опрацювання історичних ситуацій. Вивчення «уроків історії» на уроках історії.

Різноманітність культур та унікальний досвід історичного шляху людських спільнот в контексті навчання школярів толерантності.

Робота з текстами на уроках історії. Особливості використання історичних джерел. Попередня обробка текстів та підготовка джерел до використання протягом навчально-виховного процесу. Методика та прийоми ефективного використання художньої літератури на уроках всесвітньої історії.

Змістовий модуль 3. Проблеми організаційно-технологічного компоненту в сучасній дидактиці навчання історії

Тема 5. Сучасні тенденції української педагогіки шкільного віку

Професійні якості вчителя історії та еволюція вимог до компетентності педагога в контексті сучасного реформування загальної середньої освіти в Україні.

Вчитель та його роль у педагогічному процесі. Норми та особливості комунікації в школі. Педагогічна майстерність вчителя історії: педагогічна техніка, навички виступу та презентації матеріалу на уроці, навички організації роботи парної, групової, великих груп. Проблема соціалізації учнів різного шкільного віку: вирішення проблем психолого-педагогічних труднощів учнів в процесі навчання.

Сучасні принципи викладання в школі: орієнтири, напрямки, етика.

Виховна робота вчителя на уроках історії: теоретичні засади сприяння розвитку гармонійної особистості учня. Організація гурткової та факультативної роботи з предмету.

Методи педагогічного та психологічного впливу на особистість.

Упередження та запобігання конфліктів в освітніх закладах. Спілкування молодого фахівця-історика із батьками.

Боротьба з «булінгом». Профілактика булінгу як складова виховної роботи на уроках історії.

Тема 6. Прогресивні освітні технології та нові методичні можливості в сучасній українській школі

Роль навчально-методичного комплексу в кабінеті історії. Навчально-методичний комплекс кабінету історії у синтезі з інформаційно-комп'ютерними технологіями навчання. Технології навчання: технологія розвитку критичного мислення; розвиваючого навчання; групові технології; інтерактивні технології та ін.

Нові можливості наочності. Техніки складання презентацій до уроку історії. Інтерактивні дидактичні ігри для позаурочної самостійної діяльності учнів. Інтернет-сервіси для розробки інноваційних засобів навчання історії.

Навчання історії в контексті дистанційного формату проведення уроків.

STEM-освіта та шкільний курс історії: перспективи та можливості.

Перспективи реформування та оптимізації системи освіти в Україні. Історична освіта як складова вдосконалення суспільства.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Вступ. Методика викладання історії в середній школі як навчальна дисципліна (2 год.)

1. Мета та завдання вивчення історії в школі.
2. Викладання історії в середній школі як складова професійної підготовки фахівця-історика.
3. Наукова, навчальна та методична література із проблем викладання історії.
4. Розвиток українського шкільництва: досвід, традиції та орієнтири.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Перш за все рекомендовано ознайомитись із різними визначеннями методики викладання історії, які існують в науковій літературі, а також надати розгорнуту характеристику предмету цієї дисципліни (процесу вивчення історії). Готуючись до відповіді на

перше питання, студент має дізнатися, якою цілеспрямованістю характеризується вивчення історії, який є основний зміст навчання (тобто, розуміти, чому саме вчити дітей по історії), яким способом навчати та викладати, як краще оптимізувати пізнавальну діяльність школярів, як «вчитися вчителю» на своєму власному досвіді.

Потрібно охарактеризувати зв'язок методики викладання історії із власне історією, педагогікою, психологією, філософією, економічною теорією, соціологією та ін. Яким чином ми знаходимо стан гармонії між стандартними постулатами та вимогами психології і педагогіки в межах логіки історичної науки, як узгоджуються вони між собою? Тут треба прийняти до відома, що методика викладання історії як дисципліна виникла в результаті накопичення та узагальнення знань про практику викладання історії.

Подумайте, чи можна назвати вчителя-історика універсальним спеціалістом? В чому полягає трансдисциплінарність методики викладання історії, це ускладнює або спрощує повсякденну роботу вчителя та його підготовку до уроків?

Для розуміння важливості методики викладання історії як дисципліни має бути підкресленим практичний зміст підготовки істориків у вищих закладах освіти України, а також розкрито специфіку педагогічної діяльності в школі як одного з пріоритетних напрямків побудування можливої подальшої кар'єри студента. Яким чином методика викладання історії в середній школі допомагає студентам-бакалаврам готуватись до майбутнього працевлаштування? Як протягом слухання лекцій, групової роботи на практичних заняттях та самостійної підготовки покращити стан психологічної та теоретичної готовності до професії вчителя?

Відповідаючи на питання про наявний стан історіографії методики викладання історії, студент має ознайомитись із тематикою робіт провідних українських фахівців у цій області, зробити перелік підручників та навчальних посібників, які виходили за останні роки, прослідкувати актуальну тематику фахових наукових статей. Оптимальним варіантом є освітлення в тому числі закордонних

досліджень з методологічних та методичних проблем навчання історії в школі.

Особливості складання національного освітянства лежать в основі четвертого питання до даного практичного заняття. Студенти повинні згадати, які виокремлюються основні етапи розвитку української школи, пригадати найзірковіші імена талановитих українських педагогів та працівників освіти, в тому числі видатних вчителів-істориків Одеси та Одеської області. Корисним буде звернення до власних спогадів про навчання в школі в контексті певної вже набутої компетенції; наведення конструктивних прикладів та розповідь про надихаючі зразки для майбутньої педагогічної професії.

Джерела та література

1. Горохівський П. І. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань: ПП Жовтий О.О., 2013. 294 с.
2. Демченко Д. М., Савельєва Н. В., Фурсенко Л. І. Педагогічний Олімп Одещини. Одеса: Одеський інститут удосконалення вчителів, 2008. 336 с.
3. Завгородня Т. К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
4. Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії (друга половина XIX – початок XXI століть) : Монографія. Київ, Букрек, 2016. 216 с.
5. Мартинюк В. Розвиток методики навчання історії на початку XX століття // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2011. № 38. С. 192-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2011_38_29.
6. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.

Тема 2. Законодавчі основи викладання історії в українській школі (4 год)

1. Законодавчі та нормативні документи щодо галузі освіти: загальна характеристика.

2. Закон України «Про освіту» як джерело основних знань та уявлень про особливості українського освітянства. Шкільна освіта в українському законодавстві.

3. Стандарти освіти та навчальні програми з історії.

4. Діяльність вчителя історії: юридичний аспект.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Метою даного практичного заняття є ознайомлення із правовою стороною роботи вчителя історії в школі. Для цього перш за все потрібно коротко пригадати, що таке законодавство України, яким саме чином воно являє собою систему нормативно-правових актів, законів, постанов, які прийняті Верховною Радою України та іншими повноваженими органами та затверджені по загальноприйнятій процедурі, а також наказів, роз'яснень різних органів влади, листів, інших нормативних документів.

Треба уявити логіку доповідання на практичному занятті, що відповідь має будуватися за принципом від загального до окремого, від посилань на Конституцію України, потім до найбільш базових фундаментальних законів, що стоять після неї нагорі ієрархії, надалі до видів та форм нормативно-правових актів нижчого ступеню. Зверніть увагу, що «Закон України про освіту» є міжгалузевим (комплексним) законом.

Загальні положення «Закону про освіту» відповідно рекомендується читати за останньою в часі редакцією, за бажанням можна порівнювати із попередніми версіями, розкриваючи динаміку змін в українському правовому полі щодо сфери освіти.

Деталізуючи відповідь на друге питання, слід вказати на базові положення законодавства України про загальну середню освіту: основні завдання, правила здобуття повної загальної середньої освіти, мову навчання та виховання в освітніх закладах. Рекомендовано скласти перелік типів закладів освіти, що забезпечують здобуття загальної середньої освіти, яким чином вони створюються та регулюються; охарактеризувати організацію освітнього процесу (терміни, форми навчання, які існують освітні програми, як

відбувається виховний процес, що таке інклюзивне навчання та які права мають діти з особливими освітніми потребами).

За третім питанням необхідно визначити сутність та обсяг державного стандарту, виокремити стандарти за рівнями освіти, де наголос зробити на базовій середній освіті. Відповідно, також охарактеризувати, що собою являє базовий навчальний план, типові освітні програми, типові навчальні плани, освітні програми та робочі навчальні плани закладу освіти. Корисним для цілісного та системного освітлення проблеми буде дослідити історію стандартів історичної освіти в Україні, вивчити, як трансформувався зміст шкільної історичної освіти, які в ній виокремилися пріоритети.

Готуючись до четвертого питання, студент має прочитати про законодавче регулювання прав та обов'язків вчителя історії як учасника освітнього процесу закладу загальної середньої освіти; знати, хто такі педагогічні працівники, як відбувається їхня атестація та підвищення кваліфікації, що таке педагогічне навантаження та яким чином воно контролюється законом. Обов'язково потрібно звернути увагу на діючі положення законодавства України про трудові відносини в системі загальної середньої освіти, робочий час та оплату праці педагогічних працівників. Корисно також наприкінці розгляду цього питання докласти про відповідальність за порушення законодавства, можливо додати до посилання на закони конкретні випадки (наприклад, зі ЗМІ).

Джерела та література

1. Закон України про освіту. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Закон України про повну загальну середню освіту.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Державні стандарти загальної середньої освіти. URL:
<https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti>
4. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти) / упор. та ред. Н. Яковенко, Л. Ведмідь. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2009. 87 с.

5. Желіба О. В. Шкільний курс всесвітньої історії та методика його викладання: навчально-методичний посібник для студентів-істориків. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2014. 40 с.

6. Сидоренко В. Концепти Нової української школи : ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати // Методист. 2018. № 5. С. 4–17.

7. Томаченко О. В. Трансформація змісту шкільних програм з історії (1989-2010 рр.) // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки. 2012. Вип. 3.33. С. 192-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2012_3.33_27

Тема 3. Організація та побудова уроку історії (4 год.)

1. Підготовка вчителя історії до уроку.
2. Планування та проведення уроку історії.
3. Основні методи та прийоми викладання історії в школі.
4. Класифікація методів в сучасній літературі.
5. Формування системи історичних знань учнів у загальноосвітній школі.
6. Оцінювання знань та навчальних досягнень школярів протягом вивчення історії.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

На даному практичному занятті розглядається організаційна та структурна складові навчально-виховного процесу з історії.

До першого питання слід проаналізувати, користуючись базовими знаннями з курсу педагогіки, технологію планування (яким чином визначається тема уроку, відбувається постановка мети та завдань та орієнтація на головне, другорядне та змістовний об'єм уроку, а також моделювання уроку згідно обраному типу). Охарактеризуйте методику складання технологічної карти уроку історії, а також плана-конспекту; ознайомтеся, що таке технологія модульної розробки уроку.

Характеристика попередньої аналітичної діяльності вчителя: методичні підходи до відбору літератури (в тому числі авторські), методи розробки учбового змісту. Шляхи проведення структурно-функціонального та структурно-методичного аналізів історичного матеріалу (за розробками методиста П. В. Гори). Визначення структурних компонентів уроку історії відповідно до обраної теми, типу уроку та залученого матеріалу, а також прив'язка до функціонального призначення (освітня, розвивальна, виховна). Адаптація та обробка матеріалу до уроку історії згідно віку та можливостям школярів. Дидактичний та методичний підходи до визначення прийомів та способів навчання.

Згадайте, що таке методи навчання, які існують визначення методів: через засіб, шлях, діяльність або роботу вчителя, через взаємодію суб'єктів; спрямованість на досягнення відомої тріади – знань, умінь, навичок як «горизонталі» учбово-пізнавальних цілей. «Вертикаль» по секторах тріади – компетенції, прописані в проектах НУШ з історії. Особливості пізнавальної діяльності учнів на уроках історії, закономірності сприйняття, осмислення та запам'ятовування історичного матеріалу.

Описуючи, які методи використовуються у викладанні історії, слід звернутись до різних класифікацій методів та прийомів навчання історії з методичної літератури. Поняття про засоби навчання (за Г. Г. Яковенко): першоджерела історичних знань, адаптована інформація, мистецькі засоби; яка існує специфіка їхнього використання з огляду на досягнення певної мети. Прийоми аналізу, синтезу, порівняння, дедукції та індукції у викладанні історії. Класична класифікація методів (словесні, наочні, практичні); класифікація за рівнем пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемно-пошуковий або евристичний, дослідницький). Розподіл методів за особливостями формування історичних знань (В. Р. Карцев); за ступенем взаємодії (розповідь вчителя, бесіда вчителя та учнів, самостійна робота учнів); за дидактичною метою (оптимізація сприйняття інформації, пояснення вчителя, закріплення матеріалу); та ін. Прийоми

викладання історії як складові методу або як кроки з реалізації того чи іншого залученого методу чи засобу навчання.

При розгляді процесу побудови методичної траєкторії вчителя історії слід ознайомитись із основними критеріями вибору методів та прийомів викладання історії (наприклад, за Ю. К. Бабанським), а також освітлити базові дидактичні вимоги (принцип науковості, принцип системності, принцип послідовності, принцип врахування вікових особливостей та психології учнів).

П'яте питання має на увазі розкриття специфіки та структури історичних знань, різномайття змістовного наповнення історичних уявлень, понять та знань про минуле людства, їхній абстрактний характер. Шляхи подолання фрагментарності історичних знань, побутових стереотипів. Слід наголосити на тому, що формування системи історичних знань учнів має відбуватися засобами поступового ускладнення.

Сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень учнів, розглянути, які є доступні варіанти перевірки успішності оволодіння історичним матеріалом; як в методичній літературі рекомендується дотримуватися критеріїв оцінювання. Внутрішня та зовнішня оцінка; градація оцінок як етапів навчального процесу; мотивація школяра через оцінювання; зворотній зв'язок щодо досягнень учня. Умовність критеріїв та вимог, особистісний підхід до оцінювання індивідуальних досягнень школярів, вимірювання персонального прогресу в вивченні історії (новітній підхід) на відміну від порівняння з досягненнями інших членів дитячого/підліткового колективу. Також потрібно згадати нову модель оцінювання (за реформи НУШ), яка вже починає впроваджуватися в школах: якими є її плюси, перспективи та недоліки.

Джерела та література

1. Берека В. Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 1, ч. 2. С. 134–139.

2. Жиряков О. Ю., Замуруйцев О. В., Пачева В. М. Методика організації і проведення оцінювання досягнень учнів 10 класів на уроках історії // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. С. 112-115.

3. Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії (друга половина XIX – початок XXI століть) : Монографія. Київ, Букрек, 2016. 216 с.

4. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії: Практикум для вчителя. Харків: Основа, 2007. 112 с.

5. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв’язання педагогічних задач: Навчальний посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.

6. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа».Методист. 2018. № 6. С. 4-9.

7. Технології методичної роботи: передовий педагогічний досвід / Укл.: Августин Р. І., Борисюк С. В., Вітенко І. М., Залипецький М. Т., Козловська О. В. URL: <http://vpu25.km.ua/pdf/Metodkabinet/1.pdf>

Тема 4. Методи та засоби пояснення основних категорій історії школярам (4 год)

1. Особливості учнівського історичного пізнання. Проблемне викладання історії в школі.

2. Історична подія, історичний процес, історичне явище у викладанні історії.

3. Формування часових та історичних уявлень школярів. Локалізація історичних об’єктів в часі та просторі.

4. Формування картографічних умінь та навичок. Прийоми роботи з історичною картою.

5. Основні прийоми мнемоніки: шляхи оптимізації навчання дітей запам'ятовувати історичну інформацію.

6. Навчання школярів складанню та використанню конспектів з історії.

7. Підвищення пізнавального інтересу до історії.

8. Позаурочна робота з історії: теоретична та практична сторони.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

До першого питання студенту рекомендовано застосувати свої знання з епістемології історії, згадати психологічні основи навчання та виховання школярів. Назвіть та розкрийте сутність основних особливостей учнівського пізнання (вікові можливості, рівень пізнавального інтересу, особливості психічних якостей, рівень загальних знань та умінь). Поміркуйте про відмінності учнівського історичного пізнання як процесу отримання знань про минуле від наукового історичного пізнання.

Ознайомтеся із методичною літературою на тему проблемного навчання історії. Що таке метод проблемного навчання та метод репродуктивного навчання, чим вони відрізняються між собою? Дізнайтеся, що в психології означає «критичне мислення» відповідно до різного віку школярів. Які існують засоби долучання школярів до процесу активної інтелектуальної діяльності на уроці історії? Поміркуйте на прикладах, які можуть бути проблемні ситуації (тобто пізнавальні завдання) відповідно до різних тем уроків з історії.

Друге питання присвячене розгляду таких історичних категорій, як історичний факт, подія, історичний процес, історичне явище. Згадайте, що це таке, зверніться до визначень у словниках (енциклопедичних та спеціальних історичних довідникових видань). Обґрунтуйте особливості тлумачення даних категорій на уроках історії.

По третьому питанню почитайте в методичній літературі, що входить до обов'язкових хронологічних умінь в навчанні історії (систематизація та локалізація). Також слід звернутися до специфіки історичних уявлень про час та простір. Засоби пояснення учням категорії часу та його основних властивостей (за Г. Г. Яковенко);

тривалість, протяжність, незворотність, лінійність часу; синхронність подій в історії людства. Опишіть методи пояснення учням хронологічних категорій на рівнях дня, тижня, місяця, року, десятиліття, століття, тисячоліття. Зверніть увагу, що історія традиційно базується на категорії часу, а здатність школярів до локалізації історичних об'єктів в часі та просторі має розвиватися вчителем поступово.

Яким чином можна навчити дітей співвідносити дати із відомими їм фактами та подіями, визначати послідовність подій? Як формується система образних уявлень про історичні події? Опишіть прийоми навчання школярів співвідносити історичні об'єкти із століттям, етапом, періодом, епохою; методику роботи із хронологічними, синхронічними, генеалогічними таблицями.

Розглядаючи питання про розвиток картографічних умінь школярів, опишіть особливості вивчення об'єктів минулого в історичному просторі через використання умовно-графічних зображень. Поясніть, що таке історична карта, чим вона відрізняється від географічної, які існують її різновиди, умовні позначення; яким чином діти вчать зчитувати інформацію з карти. Обґрунтуйте принцип обов'язкової присутності карти на кожному уроці історії.

Пригадайте, що таке пам'ять, її різновиди; процеси пам'яті (запам'ятовування, закарбування, збереження, упізнавання, відтворення, пригадування, забування та ін.). Опишіть механізм збереження, кодування та відтворення інформації; визначте шляхи формування стійких слухо-зоро-моторних та ін. образів історичного матеріалу та їхнє перетворення у цілісні структури. Асоціації, ключові слова та інші мнемонічні прийоми. Наведіть приклади вдалих мнемотехнічних прийомів вивчення історії з педагогічної літератури.

Діяльність з конспектування є надзвичайно важливою для учнів. Підкресліть, які є уміння та навички для складання конспектів, які є різновиди конспектів, що таке план, тези, цитати, умовні скорочення (та загальноприйняті правила скорочень на письмі). Конспект як

фіксація змісту, інформації, ідеї. Пояснення школярам правил ведення конспектів.

Розглядаючи питання пізнавального інтересу, позначте основні напрямки підвищення рівня зацікавленості (внутрішня мотивація, ціннісне відношення до історичного знання, розвиток здібностей особистості, самореалізація дитини на уроках історії) та розкрийте їхній внутрішній зміст. Чи погоджуєтеся ви із загальноприйнятою точкою зору, що історія є одним з найбільш популярних та улюблених шкільних предметів? Опишіть об'єктивні та суб'єктивні фактори становлення пізнавального інтересу учнів; три рівні прояву зацікавленості. Яким чином можна сприяти підвищенню престижності історичного знання, створювати комфортні умови в класі, залучати практичну корисність історичної освіти, розкривати перед учнями можливості історичної науки?

Відповідаючи на останнє питання, визначить специфіку позаурочного (позакласного) вивчення історії. Тут потрібно згадати практику позакласного читання художніх творів або джерел (в тому числі адаптованих), проведення шкільних історичних зібрань (гуртки, клуби, вечори, вікторини, історичні вистави, мюзикли); участь школярів в Олімпіадах з історії; діяльність шкільних музеїв історії. Поміркуйте над організаційною стороною позаурочної діяльності.

Джерела та література

1. Бородай М. Є. Організація позаурочної роботи з історії у закладах загальної середньої освіти // Нова українська школа в умовах викликів сучасності. Маріуполь, 2019. С. 68-70.
2. Гусак О. Г. Ситуація успіху в теорії педагогічного стимулювання // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2014. № 42-43.
3. Каплінський В. В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками: шукаємо рішення: Навчальний посібник для майбутніх вчителів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 80 с.

4. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: Навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.

5. Малієнко Ю. Б. Специфіка взаємодії предметної історичної компетентності та історичної свідомості у процесі навчання історії в ліцеї // Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 листопада 2020 року. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С. 38-39. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722361/>

6. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2012. Вип. 4. С. 9-13.

7. Сахновський О. Європейський вимір історичної освіти в Україні: виклики та перспективи. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. 2014. Вип. 2, ч. 1. С. 247–251.

8. Стефанюк Г. В. Розвиток історичного та логічного мислення на уроках історії : Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2018. 62 с.

9. Шляхи формування предметних компетентностей на уроках історії та правознавства (з досвіду роботи вчителів історії та правознавства Кіровоградщини): Методичний посібник / Упор. Кравченко Ю. В., Черткова Н. С. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2014. 162 с.

Тема 5. Сучасні тенденції української педагогіки шкільного віку (2 год)

1. Вчителювання як покликання та як професія. Професійний стандарт вчителя (2020): загальна характеристика та основні положення.

2. Виховна робота на уроках історії в контексті актуальних соціокультурних викликів сучасності.

3. Методи виховання та впливу на учнів з метою прищеплення рис громадянської та соціальної компетентності в рамках НУШ.

4. Педагогічна конфліктологія: стратегія розбудови нейтрально-позитивного навчального середовища протягом вивчення історії.

5. Профілактична робота по запобіганню булінгу в контексті виховної діяльності вчителя історії.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Практичне заняття торкається проблематики тих викликів та педагогічних ситуацій, в яких може опинитись вчитель історії посеред найбільш пріоритетних, домінантних актуальних тенденцій сучасного освітництва. З цієї точки зору, рекомендовано готуватися до заняття із врахуванням обставин та умов сьогодення, прослідковувати можливі принципові зміни у розстановці сил та розподілі прав та можливостей вчителя. Перш за все, потрібно визначитись із особливостями універсального портрету вчителя-історика: яким він має бути, які якості йому властиві, чим він, на вашу думку, має відрізнятись (якщо має) від інших педагогів? Яка «місія» полягає в його діяльності?

Вивчивши текст документу про професійний стандарт вчителя нового покоління, розтлумачте загальні (громадянська, соціальна, культурна, лідерська, підприємницька) та професійні компетентності вчителя.

Опишіть особистісні (поділяються на: домінантні, периферійні, негативні та професійно допустимі якості) та професійні якості вчителя. Студент має розкрити, які є теоретичні та практичні сторони діяльності педагога, його мотивація; ступені або стадії майстерності вчителя (із зазначенням прикладів саме для педагога-історика). При відповіді на питання також потрібно наголосити, на чому базуються педагогічні здібності, що таке «педагогічне покликання»; чому історикам обов'язково вміти зберігати оптимізм та психологічну стабільність.

При підготовці до цього практичного заняття поновіть власні знання про сучасні підходи до організації виховної роботи. Студент має добре розуміти, як працює класична схема виховної роботи вчителя історії: особливості організації виховних заходів, які присвячені до пам'ятних дат; яким чином народжувалася та затверджується в українському суспільстві нова модель виховання, спрямована на побудову ціннісних орієнтирів. Використання учнівських ідей та ініціативи при підготовці різних тематичних виховних заходів.

Третє питання має на увазі можливості вчителя історії навчати учнів бути частиною суспільства. Зверніть увагу: на сьогодні загальноприйнятою є точка зору, що громадянська та соціальна компетентності найефективніше розвиваються саме під час вивчення шкільних предметів т.зв. суспільно-гуманітарного циклу.

Студентам рекомендується також враховувати необхідність постійного самовдосконалення в морально-етичній сфері для того, щоб демонструвати учням громадянську та суспільну зрілість власним прикладом.

Подумайте, що таке «гуманізм», «загальнолюдські цінності», як можна це проілюструвати на уроках історії? Які ви можете використати вражаючі приклади поправлення прав людини, що мали катастрофічні наслідки в історії? Якими засобами та методами можна репрезентувати на тематичних уроках історії антилюдський характер явища дискримінації?

При відповіді на четверте питання слід звернутися до актуального перегляду норм та цінностей суспільства; дізнатися про суспільне обговорення концепції безпечної школи, необхідність методичного напрацювання засобів створення психологічно комфортної атмосфери, моніторингу рівня безпеки, довіри, свободи в школі. Ознайомтеся із рекомендаціями МОН України із даної проблеми.

Готуючись до п'ятого питання, подумайте, які у історика є реальні можливості впливати на рівень агресії в колективі учнів? Яким чином вчитель-історик може застосовувати свою

компетентність та знання про соціум для того, щоб сприяти виховуванню в учнів риси порядності, гідності, милосердя, доброти, терпимості? Узагальніть спектр психологічних, морально-виховних, компетентнісних ресурсів вчителя-історика в контексті діяльності по запобіганню булінгу.

Джерела та література

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/-zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
2. Рекомендації та поради МОН щодо протидії булінгу. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>
3. Запобігання та протидія насильству: методичні рекомендації. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480. Київ, 2018. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/5/22/mon.pdf>
4. Наказ № 2736 від 23.12.2020 Про затвердження професійного стандарту. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf
5. Беляєва О. М. Педагогічні здібності: витоки і сучасний стан дослідження у психолого-педагогічній літературі // Імідж сучасного педагога. 2017. № 7. С. 23-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_7_8.
6. Білик Н. М. Медіація як соціально-педагогічна технологія вирішення конфліктів у школі // Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки. 2016. Вип. 69 (3). С. 26-30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69\(3\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69(3)__7).
7. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. Житомир, 2003. 193 с.
8. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) // Українознавчий альманах. Київ, 2010. Вип. 4. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2010_4_29.

9. Малієнко Ю. Б., Муляр О. П. Розвиток фахової компетентності вчителів історії у контексті вимог Нової української школи. // Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. С. 20-23.

10. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників / Упор. І. Скорбун, Т. Слободян. Київ, 2019. URL: https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2019/11/Poperedzhennya-nasilstva_2019.pdf

11. Сахновський О. Є. Багатоперспективність у викладанні історії // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2013. Вип. 35. С. 382-387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_35_74.

Тема 6. Прогресивні освітні технології та нові методичні можливості в сучасній українській школі (4 год)

1. Нові педагогічні технології: історія розробки та впровадження у навчальний процес.

2. Технології як «надбудова навчання».

3. Традиційні та інноваційні форми у викладанні історії: порівняльний аналіз.

4. Дистанційне навчання (асинхронна, синхронна та змішана форми). Сучасні інформаційні технології дистанційного навчання в школі.

5. Програмні розробки, додатки та допоміжні інтернет-ресурси для викладання історії.

6. Перспективні напрямки розвитку українського шкільництва.

Загальні рекомендації для підготовки до практичних занять

Для підготовки до першого питання рекомендовано ознайомитись із історією розвитку сучасних освітніх технологій. Пригадайте, що таке «технологія» (як взагалі, так і педагогічна, освітня), які існують стадії розвитку науки та техніки, як відбувалася трансформація комунікацій. Що таке інформаційне суспільство,

єдиний (або глобальний) інформаційний простір, інформаційні продукти/послуги? Подумайте, які є традиційні способи отримання та передачі інформації та чому сучасні освітні системи протестують проти них, взявши курс на універсальний доступ до світових інформаційних ресурсів? Як саме акцент на індивідуалізації освітніх програм впливає на обрання засобу навчання в сьогоденні? Деталізуйте типологією сучасних освітніх технологій, враховуючи, на основі чого виокремлюються певні групи або різновиди технологій у навчанні.

Друге питання орієнтоване на розгляд спектру наявних поглядів на сутність педагогічних технологій. Згадайте, що називають базисом та надбудовою. Чи погоджуєтеся ви з точкою зору про технології як про надбудову процесу навчання історії (та що саме, в такому випадку, є базисом)? Або вважаєте, що технології в подальшому будуть втрачати свій похідний характер?

За третім питанням потрібно звернутися спочатку до традиційних форм навчання історії, потім зробити загальний огляд (характеристику) інновацій. Що таке «новація», як вона набуває форми «інновації», що таке «новизна»?

Поміркуйте, що таке «новизна» як така, чому вона завжди має історичний характер, прив'язку до часу, історичної епохи чи етапу в розвитку науки та техніки; як новизна із плином часу перетворюється у норму.

Педагогічні технології як різновид інновації процесів. Охарактеризуйте сучасні педагогічні інновації у викладанні історії як запровадження нових ідей, продуктів, послуг та виробничих процесів. Чи існує на сьогоднішній день єдина загальноприйнята класифікація педагогічних інновацій? Порівняйте традиційні та інноваційні форми за їхніми перевагами та недоліками, спробуйте зважити та оцінити класичні та нові можливості вчителя історії.

Дайте характеристику дистанційному навчанню, згадайте історії його появи як ідеї та впровадження. Яку існують форми (або режими) дистанційного навчання, різновиди? Що таке онлайн-навчання?

Вивчіть за методичною літературою, що таке активні та інтерактивні методи навчання історії, як відбувається формування знань та навичок учнів з історії в умовах дистанційного навчання. Що означає «створення комунікативного простору» та чому основна відповідальність за це полягає на вчителі? Які є методи взаємодії з учнями під час дистанційного навчання, особливості оцінювання та контролю успішності учнів? Ознайомтеся, які є інтерактивні сервіси миттєвого опитування.

Готуючись до п'ятого питання, зробіть заздалегідь перелік сайтів та, користуючись ним, розповідайте про поширені веб-ресурси, корисні для вчителя історії; додатки (застосування), комп'ютерні програми. Як впроваджується методика доповненої реальності та відбувається гейміфікація освітнього процесу?

Шосте питання має узагальнюючий характер. Опишіть, що таке «вчитель нового покоління» (за НУШ), в якому напрямку змінюється роль вчителя: від джерела авторитетної інформації до дружнього помічника дитини в навчальному процесі. Поміркуйте про можливості подальшого вдосконалення української школи та викладання історії.

Джерела та література

1. Методичні рекомендації щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2019/2020 навчальному році: Лист ІМЗО № 22.1/10-2876 від 22.08.19 року. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/65463/

2. Дистанційні технології в освіті: збірник науково-методичних рекомендацій щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину / Під ред. Ю. О. Бурцевої, Д. В. Малєєва. Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. 95 с.

3. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / За ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка. Харків: Видавництво КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.

4. Кінд-Войтюк Н. Використання інтернету на уроках історії та суспільствознавства в Новій українській школі // Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. С. 46-49.

5. Козак Л. В. Підготовка майбутніх педагогів до використання цифрових технологій у професійній діяльності // Нова українська школа в умовах викликів сучасності: Збірник тез доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. Л. В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 200-203.

6. Педагогічні технології в підготовці вчителів: Навчальний посібник / за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.

7. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. Київ: АСК, 2004. 192 с.

8. Понежа Н. О. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними медіапродуктами на уроках історії: Навчально-методичний посібник. Першотравенськ, 2019. 53 с.

9. Приходько А. С. Інновації в навчанні історії: погляд крізь століття. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2011. Вип. 8. С. 119-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_8_22.

10. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища: матеріали фестивалю інновацій / укл. Н. А. Оліщук. Луцьк: Волинський ІППО, 2019. 160 с.

11. Шаріпова Т. В. Впровадження інноваційних технологій на уроках історії як чинник створення оптимальних умов розвитку для особистості. URL: <http://fel2005.dp.ua/docs/blog/09/028.pdf>

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ

1. Основні принципи викладання історії в загальноосвітній середній школі.
2. Організація освіти та структура освітніх закладів України.
3. Концепція гармонійного розвитку особистості: історія розробки ідей та застосування в сучасній українській школі.
4. Принцип наочності при викладанні історії в школі.
5. Позакласна та позашкільна виховна робота: організація та орієнтири.
6. Виховний зміст навчального матеріалу на уроках історії в школі.
7. Демократизація української школи наприкінці ХХ-на початку ХХІ ст.
8. Закон України «Про освіту»: основні положення.
9. Законодавче регулювання діяльності вчителя історії на сучасному етапі.
10. Сучасний стан та перспективи розвитку освітньої системи України.
11. Формування понятійного апарату учнів та вивчення спеціальних термінів протягом уроків історії.
12. Оцінювання рівня отриманих знань та успішності учнів: різновиди перевірки та засоби оцінювання.
13. Професійна компетентність вчителя історії: складові успішності викладання історії в школі.
14. Сучасні інформаційні технології в контексті викладання історії в школі.
15. Аналіз історичних ситуацій протягом уроку в старших класах школи.
16. Вивчення воєнної історії та військових конфліктів на уроках історії.
17. Національна історія та особливості її вивчення в сучасній українській школі.

18. Методи та засоби підвищення ефективності навчально-виховного процесу.
19. Розвиток мовлення та ораторського мистецтва учнів на уроках історії.
20. Використання життєвого досвіду учнів протягом вивчення історії.
21. Питання толерантності в сучасній українській освіті.
22. Розробка та реалізація творчих завдань з історії: основні принципи.
23. Обумовлення актуальності історичної ситуації на уроці історії: правила та орієнтири.
24. Стандарти сучасної шкільної освіти в Україні.
25. «Нова українська школа» та перспективи розвитку українського шкільництва в 2020-х рр.
26. «Педагогіка партнерства» та її принципи.
27. Особливості сучасного реформування освітнього простору в українському шкільництві.
28. Планування та проекти «НУШ» в одеських школах.
29. Сутність та зміст поняття «освітня послуга» в контексті реформування сучасної української школи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Горохівський П. І. Методика викладання історії: Курс лекцій для студентів денної та заочної форм навчання. Умань: ПП Жовтий О.О., 2013. 294 с.
2. Дистанційні технології в освіті: збірник науково-методичних рекомендацій щодо організації виховання, навчання та розвитку учасників освітнього процесу під час карантину / під ред. Ю. О. Бурцевої, Д. В. Малєєва. Краматорськ: Відділ інформаційно-видавничої діяльності, 2020. 95 с.
3. Дубасенюк О. А., Семенюк Т. В., Антонова О. Є. Професійна підготовка майбутнього вчителя до педагогічної діяльності: Монографія. Житомир, 2003. 193 с.
4. Дубінський В. А. Методика викладання історії в школі: Навчально-методичний посібник для організації самостійної роботи студентів історичного факультету. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. 88 с.
5. Екстрене дистанційне навчання в Україні: Монографія / за ред. В. М. Кухаренка, В. В. Бондаренка. Харків: Видавництво КП «Міська друкарня», 2020. 409 с.
6. Желіба О. В. Шкільний курс всесвітньої історії та методика його викладання: навчально-методичний посібник для студентів-істориків. Ніжин: НДУ імені М. Гоголя, 2014. 40 с.
7. Завгородня Т. К. Історія педагогіки: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
8. Іванова Л. В. Узагальнення перспективного передового педагогічного досвіду: Методичний посібник. Кривий Ріг, 2021. 36 с. URL: <https://fs02.vseosvita.ua/0200oiwc-0933.pdf>
9. Кайдалова Л. Г., Щокіна Н. Б., Вахрушева Т. Ю. Педагогічна майстерність викладача: Навчальний посібник. Харків: Видавництво НфаУ, 2009. 140 с.

10. Каплінський В. В. 100 складних ситуацій на уроках та поза уроками: шукаємо рішення: Навчальний посібник для майбутніх вчителів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 80 с.
11. Кондрашова Л. В., Лаврентьєва О. О., Зеленкова Н. І. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: Навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2008. 187 с.
12. Курилів В. І. Методика викладання історії: Курс підвищення кваліфікації вчителів історії: Навчальний посібник. Харків-Торонто: Видавництво «Ранок», 2008. 256 с.
13. Левітас Ф. Л., Салата О. О. Методика викладання історії: Практикум для вчителя. Харків: Основа, 2007. 112 с.
14. Мільто Л. О. Теорія і технологія розв'язання педагогічних задач: Навчальний посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 156 с.
15. Мороз П. В. Дослідницька діяльність учнів в процесі вивчення історії України: методичний посібник. Київ: Педагогічна думка, 2012. 128 с.
16. Наволокова Н. П. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць. Харків: Видавнича група «Основа», 2010. 117 с.
17. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під ред. Бібик Н. М. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плєяди», 2017. 206 с.
18. Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка / Л. Гриневич, Л. Ільч, Н. Морзе, В. Прошкін, І. Шемелинець, К. Линьов, Г. Рій. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. 76 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/344454557_Organizacia_osvitnogo_procesu_v_skolah_Ukraini_v_umovah_karantynu
19. Педагогічні технології в підготовці вчителів: Навчальний посібник / за ред. І. Ф. Прокопенка. Харків: ХНПУ, 2018. 457 с.
20. Подолання кризових ситуацій в освітньому середовищі: методичні рекомендації / укл. Я. В. Сухенко, Н. О. Лук'яненко. Полтава: ПОІППО, 2007. 16 с.

21. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
22. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: Методичний посібник. Київ: «Конві Прінт», 2018. 208 с.
23. Понежа Н. О. Практична медіаосвіта: творчі завдання для роботи з візуальними та аудіовізуальними медіапродуктами на уроках історії: Навчально-методичний посібник. Першотравенськ, 2019. 53 с.
24. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.
25. Стефанюк Г. В. Розвиток історичного та логічного мислення на уроках історії : Навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2018. 62 с.
26. Терно С. О. Теорія та методика навчання історії: Практикум для здобувачів ступеня освіти бакалавра спеціальності «історія та археологія». Запоріжжя: ЗНУ, 2016. 36 с.

Додаткова

1. Бадюк І. М. Упровадження та перспективи концепції Нової української школи в освітньому процесі Одеської загальноосвітньої школи № 55 / І. М. Бадюк, А. М. Яшкова, Н. Є. Толстікова // Управління школою. 2018. № 25–27. С. 80–84.
2. Берека В. Новітні підходи в методології та методиці викладання історії в Україні // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. Тернопіль : ТНПУ, 2017. Вип. 1, ч. 2. С. 134–139.
3. Беляєва О. М. Педагогічні здібності: витоки і сучасний стан дослідження у психолого-педагогічній літературі // Імідж сучасного педагога. 2017. № 7. С. 23-27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/isp_2017_7_8.
4. Білик Н. М. Медіація як соціально-педагогічна технологія вирішення конфліктів у школі // Збірник наукових праць Херсонського державного

університету. Педагогічні науки. 2016. Вип. 69 (3). С. 26-30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69\(3\)__7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppn_2016_69(3)__7).

5. Богославець Г. І. Відвідування й аналіз уроку як метод контролю за навчально-виховним процесом: Методичні рекомендації. Черкаси, 2009. 48 с.

6. Бородай М. Є. Організація позаурочної роботи з історії у закладах загальної середньої освіти // Нова українська школа в умовах викликів сучасності. Маріуполь, 2019. С. 68-70.

7. Вейланде Л. В.-В. Формування професійної компетенції вчителя в умовах педагогічної практики // Шляхи активізації інноваційної діяльності в освіті, науці, економіці : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Вінниця, 12 квітня 2016 р.) : у 2-х т. Вінниця: ВННІЕ ТНЕУ, 2016. Т. 1. С. 162-164. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/6479>

8. Власенко О. М. Навчально-педагогічні ситуації у підготовці сучасного вчителя // Професійна педагогічна освіта: особистісно-орієнтований підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Видавництво ЖДУ імені І. Франка, 2012. С. 361-368.

9. Водолазька Т. В. Учителі як творці освітнього середовища Нової української школи / Т. В. Водолазька // Завучу. Усе для роботи. 2019. № 15–16. С. 7–11.

10. Гусак О. Г. Ситуація успіху в теорії педагогічного стимулювання // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2014. № 42-43.

11. Десятов Д. Л. Моделювання уроку історії, спрямованого на формування інформаційно-комунікаційної компетентності учнів // Комп'ютер у школі та сім'ї. 2014. № 5. С. 29-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2014_5_11.

12. Жиряков О. Ю., Замуруйцев О. В., Пачева В. М. Методика організації і проведення оцінювання досягнень учнів 10 класів на уроках історії // Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2018. С. 112-115.

13. Жорова І. Я. Професійний розвиток учителя в історико-педагогічних дослідженнях // Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти. Київ, 2014. С. 23-24.

14. Журба О. В. Методичні засади організації та проведення практичних робіт на уроках історії. 2015. URL: http://zippo.net.ua/data/files/-KafMetNavPredm/NaukRobota/Zhurba_OV_Metod_zaspdf

15. Запобігання та протидія насильству: Методичні рекомендації. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 №1/11-5480. Київ, 2018. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2018/5/22/mon.pdf>

16. Кінд-Войтюк Н. Використання інтернету на уроках історії та суспільствознавства в Новій українській школі // Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. С. 46-49.

17. Коваленко М. Елементи мейкерства на уроках історії // Збірник матеріалів «STEM-тиждень – 2020» / укл. Василяшко І. П., Патрикєєва О. О., Булавська Л. Г. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. С. 321-323.

18. Козак Л. В. Підготовка майбутніх педагогів до використання цифрових технологій у професійній діяльності // Нова українська школа в умовах викликів сучасності: Збірник тез доповідей І Всеукраїнської науково-практичної конференції / ред. Л. В. Задорожної-Княгницької. Маріуполь: МДУ, 2019. С. 200-203.

19. Концепція та програми викладання історії України в школі (проекти) / упор. та ред. Н. Яковенко, Л. Ведмідь. Київ: Видавничий дім «Стилос», 2009. 87 с.

20. Коршунова О. В. STEM-освіта. Професійний розвиток педагога: збірник спецкурсів. Київ: Освіта, 2018. 80 с.

21. Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії (друга половина XIX – початок XXI століть) : Монографія. Київ, Букрек, 2016. 216 с.

22. Кузьменко О. М. Сучасні педагогічні концепції навчання учнів старшої школи // Освітологічний дискурс. 2015. № 3. С. 163-174.

23. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) // Українознавчий альманах. Київ, 2010. Вип. 4. С. 126-131. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2010_4_29.

24. Малихін О. В., Арістова Н. О. Застосування методу аналізу конкретної ситуації у формуванні суб'єктних якостей майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей // Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти. Харків, 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/343691423_ZASTOSUVANNA_METOD_U_ANALIZU_KONKRETOI_SITUACII_U_FORMUVANNI_SUB'EKTNIH_AKOSTEJ_MAJBUTNIH_UCITELIV_GUMANITARNIH_SPECIALNOSTEJ

25. Малієнко Ю. Б. Дослідницька діяльність старшокласників на уроках історії // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. 2011. № 1. URL: <http://znp.udpu.edu.ua/article/view/188700>

26. Малієнко Ю. Б. Специфіка взаємодії предметної історичної компетентності та історичної свідомості у процесі навчання історії в ліцеї // Актуальні проблеми сучасної науки та освіти: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 9-10 листопада 2020 року. Львів : Львівський науковий форум, 2020. С.38-39. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/722361/>

27. Малієнко Ю. Б., Муляр О. П. Розвиток фахової компетентності вчителів історії у контексті вимог Нової української школи. // Розвиток фахової компетентності педагогів у контексті модернізації змісту освіти. Луцьк: Волиньполіграф, 2020. С. 20-23.

28. Мартинюк В. Розвиток методики навчання історії на початку XX століття // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2011. № 38. С. 192-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppps_2011_38_29.

29. Марущенко О., Плахотнік О. Гендерні шкільні історії: Посібник для освітян. Харків: Монограф, 2012. 88 с.

30. Молдованова А. О. Дослідження проявів агресивності вчителів у професійній діяльності та чинників, що їх викликають // Вісник післядипломної

освіти. 2010. Вип. 1 (2). С. 241-251. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1\(2\)__30](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpo_2010_1(2)__30).

31. Науково-методичний підхід до вдосконалення педагогічної майстерності педагогічних працівників у системі підвищення кваліфікації: Навчально-методичний посібник / упор. І. О.Калініченко, Н. І.Білик. Полтава: ПОІППО, 2021. 184 с. URL: <http://poippo.pl.ua/nml/elektroni-vydannia-poippo>.

32. Нова українська школа: poradnik vихователю групи продовженого дня у закладах загальної середньої освіти : Навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 2019. 224 с.

33. Особистісно-професійний розвиток вчителя в умовах реалізації концепції Нової української школи: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Мелітополь: ФОП Однорог Т.В., 2018. 289 с.

34. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). Практично-методичний посібник / упор. Сидоренко Н. А. Київ: РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.

35. Педагогічна діагностика. Методичні рекомендації / укл. В. Уруський. Тернопіль, 2012. URL: <http://bcmc.kiev.ua/docs/peddiagnostika.pdf>

36. Педагогічна майстерність: виклики ХХІ сторіччя: портфоліо кафедри педагогічної майстерності / упор. В. В. Зелюк, Н. І. Білик, Т. А. Устименко. Полтава: АСМІ, 2013. 468 с.

37. Петровська М. І. Педагогічні ради: Нетрадиційні форми проведення [Методичний посібник]. Хмельницький: Навчально-виховний комплекс № 2, 2013. 87 с.

38. Пометун О. Методика розвитку критичного мислення на уроках історії // Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання. 2012. Вип. 4. С. 9-13.

39. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. Київ: АСК, 2004. 192 с.

40. Попередження насильства у закладах освіти. Методичний посібник для педагогічних працівників / упор. І. Скорбун, Т. Слободян. Київ, 2019. URL: https://iite.unesco.org/wp-content/uploads/2019/11/Poperedzhennya-nasilstva_2019.pdf
41. Посто́ва С. А. Особливості вирішення конфліктних педагогічних ситуацій. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/np/pdf3/46.pdf>
42. Потоцька Ю. В. Особливості педагогічних конфліктів: шляхи вирішення // Соціальний педагог. 2014. № 3. С. 49-52.
43. Приходько А. С. Інновації в навчанні історії: погляд крізь століття. Педагогічна освіта: теорія і практика. 2011. Вип. 8. С. 119-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znppo_2011_8_22.
44. Реалізація Концепції «Нова українська школа» в умовах інноваційного освітнього середовища: матеріали фестивалю інновацій / укл. Н. А. Оліщук. Луцьк: Волинський ІППО, 2019. 160 с.
45. Рекомендації щодо онлайн-безпеки для педагогічних працівників / За ред. Савицької О. 2020. URL: https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/dovidnyk_dlya_pedagogichnyh_praczivnykiv.pdf
46. Ремига І. С. Історія виникнення посади класного керівника // Нова українська школа в умовах викликів сучасності. Маріуполь, 2019. С. 30-32.
47. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект : Навчально-методичний посібник / упор. Андрєєнкова В. Л., Черпаха К. В., Лунченко Н. В. Київ: ФОП Стеценко В. В., 2016. 192 с.
48. Сахновський О. Європейський вимір історичної освіти в Україні: виклики та перспективи. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. 2014. Вип. 2, ч. 1. С. 247–251.
49. Сахновський О. Є. Багатоперспективність у викладанні історії // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного

університету. 2013. Вип. 35. С. 382-387. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npifznu_2013_35_74.

50. Сидоренко В. Концепти Нової української школи : ключові компетентності, ціннісні орієнтири, освітні результати // Методист. 2018. № 5. С. 4–17.

51. Сорочан Т. М. Методична робота: підготовка вчителів до реалізації концепції «Нова українська школа». Методист. 2018. № 6. С. 4-9.

52. Технології методичної роботи: передовий педагогічний досвід / укл.: Августин Р. І., Борисюк С. В., Вітенко І. М., Залипецький М. Т., Козловська О. В. URL: <http://vpu25.km.ua/pdf/Metodkabinet/1.pdf>

53. Токарева Н. М. Основи педагогічної психології: Навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 223 с.

54. Томаченко О. В. Трансформація змісту шкільних програм з історії (1989-2010 рр.) // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Історичні науки. 2012. Вип. 3.33. С. 192-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdu_2012_3.33_27

55. Турянська О. Ф. Функціональні та психологічні результати навчання історії в школі // Науковий вісник Донбасу. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_38.

56. Федірчик Т. Д. Педагогіка партнерства як чинник формування ефективної взаємодії учасників освітнього процесу в умовах Нової української школи / Т. Д. Федірчик, В. В. Дідух // Гірська школа Українських Карпат. 2019. № 21. С. 50-54. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/8575>

57. Шаріпова Т. В. Впровадження інноваційних технологій на уроках історії як чинник створення оптимальних умов розвитку для особистості. URL: <http://fel2005.dp.ua/docs/blog/09/028.pdf>

58. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 16-17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.

59. Шляхи формування предметних компетентностей на уроках історії та правознавства (з досвіду роботи вчителів історії та правознавства Кіровоградщини): Методичний посібник / упор. Кравченко Ю. В., Черткова Н. С. Кіровоград: КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського», 2014. 162 с.

Інтернет-ресурси

Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: <http://mon.gov.ua/>

Офіційний вебпортал парламенту України: Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

Урядовий портал: Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

Національна академія педагогічних наук України. URL: <http://naps.gov.ua/>

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти». URL: <https://imzo.gov.ua/>

Департамент освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації. URL: <https://osvita.odessa.gov.ua/>

Департамент освіти та науки Одеської міської ради. URL: <https://osvita-omr.gov.ua/>

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». URL: <https://ooiuv.odessaedu.net/>

Український центр оцінювання якості освіти. URL: <https://testportal.gov.ua/>

Проект Міністерства освіти і науки України «Всеукраїнська школа онлайн». URL: <https://lms.e-school.net.ua/>

TIMO: Тестування та моніторинг в освіті. URL: <http://timo.com.ua/>

Онлайн-платформа з громадянської освіти. URL: <http://citizen.in.ua/>

Архів матеріалів всеукраїнського електронного педагогічного видання «Відкритий урок: розробки, технології, досвід». URL: <https://urok.osvita.ua/>

«Освітній омбудсмен України»: офіційний сайт, розділ «Бібліотека». URL: <https://eo.gov.ua/category/biblioteka/>

Сайт-проект ГО «Смарт Освіта» та Міністерства освіти і науки України для комунікації реформи «Нова Українська Школа». URL: <https://nus.org.ua/>

Освітня політика: портал громадських експертів. URL: <http://education-ua.org/>

Проект «Освітній портал Одеської області». URL: <https://odessaedu.net/>

Освітній портал «Українська педагогіка». URL: <http://ukped.com/>

Освіторія – онлайн-медіа про освіту та виховання дітей в Україні. URL: <https://osvitoria.media/>

Всеукраїнський освітній портал «Острів знань». URL: <http://ostriv.in.ua/>

Портал освітян України. URL: <https://www.pedrada.com.ua/>

Навчальне видання

Ковальська Марина Сергіївна

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 032 «Історія та археологія»
факультету історії та філософії

В авторській редакції

Підп. до друку 12.10.2021. Формат 60х84/16.
Ум.-друк. арк. 2,50. Тираж 11 пр.
Зам. № 2340.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.